

Miten tieto ja tuki tavoittivat maahanmuuttajayrittäjät koronapandemian aikana?

PEKKA TUOMINEN & ANU KANTOLA

Koronaviruksen aiheuttama pandemia ajoi suomalaisen yhteiskunnan kriisiin, jossa testattiin monien asioiden ohella sitä, kuinka yhteiskunnan politiikkatoimet tavoittavat kaikki maassa asuvat. Erityisesti pandemia nosti kysymyksen siitä, miten tavoittaa muita kuin kotimaisia kieliä puhuva väestö ja välittää heille tietoa pandemian vaatimista toimista ja tukitoimista. Tämä kysymys oli erityisen tärkeä maahanmuuttajille, jotka pyörivät yrityksissä Suomessa. Pandemia vei tuloja monilta yrityksiltä, joiden toiminta vaikeutui, joihin kohdistui viranomaisten rajoitustoimia ja joille suunnattiin myös erilaisia tukitoimia pandemian kuluessa. Tässä analyysissä arvioimme pandemian aikana tehdyn haastattelututkimuksen perusteella sitä, miten pandemiatoimia koskeva tieto ja yhteiskunnan tukitoimet tavoittivat maahanmuuttajataustaiset yrittäjät.

Maahanmuuttajataustaisten yritysten merkitys on kasvanut samalla kun maahanmuuttajien määrä on noussut (Bloigu 2014; Fornaro 2018; Joronen 2012). Maahan muuttaneiden yrittäjien yritysten tuotannon arvo kaksinkertaistui vuodesta 2006 vuoteen 2016 (Maliranta & Nurmi 2019). Yrittäjyys onkin yksi tärkeä tekijä maahanmuuttajien työllistymisessä ja kotoutumisessa Suomeen. Maahanmuuttajista noin joka kymmenes on ryhtynyt yrittäjäksi (Maliranta & Nurmi 2019), kun Suomen työvoimasta yrittäjiä on noin 13 prosenttia (Sutela & Pärnanen 2018, 13). Työn saaminen ei ole aina helppoa maahanmuuttajille, ja monet heistä työllistyvät perustamalla yrityksen. Maahanmuuttajien yrityksissä on myös suhteellisen paljon tarjolla matalapalkkaisempaa palvelualojen työtä (Maliranta & Nurmi 2019), joka voi toimia porttina työelämään.

Samalla ryhmästä on vaikea tehdä yleistyksiä: maahanmuuttajat toimivat yrittäjinä monilla aloilla ja lähtömaan tai uskontokunnan perusteella tehdyt luokittelut pitävät sisällään ihmisiä, joilla on hyvin vähän yhteistä keskenään (Vertovec 2007; Juntunen 2020). Tässä analyysissä tarkastelemmekin maahanmuuttajuuteen ja yrittäjyyteen liittyviä kokemuksia, mutta emme esitä, että kuvasimme yhtenäistä ryhmää.

Pandemia vaikeutti monien yritysten toimintaa. Erityisesti palvelualojen yritykset, joiden toiminta perustuu asiakkaiden kohtaamiseen, olivat kovilla, ja niihin myös kohdistui erilaisia rajoitustoimia. Yrityksille ohjattiinkin pandemian eri vaiheissa yhteiskunnan tukia. Suomessa tuki lähti liikkeelle Business Finlandin kehittämisrahoina, joita ei alun perin ollut tarkoitettu pandemian tuhojen korvaamiseen, ja myöhemmin alettiin myöntää yritysten liikevaihdon laskuun perustuvaa kustannustukea (Ilmakunnas ym. 2021; Kutilainen ym. 2021). Pandemia ajoi monia yrityksiä myös lomautuksiin, jotka olivat tärkeä tekijä kriisissä selviämisessä. Pandemian edetessä yrittäjien oli hankittava tietoa uusista politiikkatoimista ja tukimuodoista nopeasti. Haastattelimme tästä näkökulmasta maahanmuuttajia, jotka pyörivät yritystä Suomessa kesällä 2020 ja uudelleen vielä kesällä 2021. Kuvaamme haastattelujen perusteella 1) miten tieto pandemiaan liittyneistä rajoituksista ja tukitoimista tavoitti yrittäjät ja 2) miten yrittäjät kokivat yhteiskunnan tukitoimet pandemiassa.

Tutkimusmenetelmät

Suomen Akatemian strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamassa Kansalaisuuden kuilut ja kuplat -hankkeessa (BIBU) tutkimme sen pandemiaan keskittyvässä osaprojektissa sitä, miten pandemia kohteli yhteiskunnan eri ryhmiä ja miten se niissä koettiin. Siksi haastattelimme myös laadullisesti kahta koronan kurittamaa ryhmää, kulttuuri-alan itsensätyöllistäjiä (Junnilainen 2021) ja maahanmuuttajataustaisia yrittäjiä.

Haastattelimme yhteensä 24:ää maahanmuuttajataustaista yrittäjää. Heistä 13 haastateltiin kahdeksan otteeseen vuosina 2020 ja 2021. Viittä yrittäjää haastateltiin vain ensimmäisessä vaiheessa ja kuutta toisessa vaiheessa. Joukko on moninainen: mukana on etenkin kauppiaita ja ravintoloitsijoita, mutta myös esimerkiksi autokoulun, tanssin ja musiikin opettajia, lemmikkihotellin pitäjä, tapahtumatuottajia, it-insinööriä, start-up-konsultteja ja tulkkeja. Lähtömaiden kirjo on laaja: haastateltavat ovat muuttaneet Suomeen Afganistanista, Bangladeshista, Chilestä, Espanjasta, Etiopiasta, Irakista, Islannista, Kazakstanista, Kongosta, Latviasta, Nepalista, Nigeriasta, Pakistanista, Turkista ja Venäjältä. He asuvat eri puolilla Suomea: Helsingissä, Espoossa, Vantaalla, Kuopiossa, Lahdessa, Savonlinnassa, Lapinlahdella ja Tampereella. Enemmistö on 30–50-vuotiaita. Miehiä ja naisia on mukana yhtä paljon.

Ensimmäinen haastattelukierros toteutettiin kesällä 2020, muutama kuukausi pandemian alettua. Haastateltavia pyydettiin pohtimaan pandemian vaikutuksia omaan elämäänsä ja elinkeinonsa yrittäjinä. Lisäksi keskityimme kysymyksiin viestinnästä poikkeusaikana. Toinen haastattelukierros tehtiin kesällä 2021, kun pandemia pitkittyi ja sitä oli kulunut jo yli vuosi. Toistimme ensimmäisen kierroksen kysymyksiä ja puhuimme myös selviytymiskeinoista, joilla yrittäjät olivat pyrkineet turvaamaan toimeentuloansa. Molemmilla kierroksilla kävimme läpi myös yrittäjien lähipiirin tapoja toimia pandemiatilanteessa, etenkin suhteessa koronaviestintään ja -tukiin.

Haastattelujen kesto vaihteli useamman tunnin monipolvisista pohdinnoista lyhyempiin kohtaamisiin. Erityisesti toisella kierroksella pitkään jatkunut stressi oli vienyt joidenkin voimat ja aiemmin puheliaat yrittäjät vastailivat kysymyksiin lyhytsanaisesti. Kaikki haastattelut litteroitiin ja toistuvasti korostuvat teemat eroteltiin kokonaisuuksiksi. Tarkoituksena ei ole piirtää tarkkarajais-

ta kuvaa liiketoiminnan haasteista pandemian eri vaiheissa tai kartoittaa eri viestintävälineiden ja tutkimusotosten osuuksia, vaan keskittyä niihin liittyviin kokemuksiin ja mielikuviin.

Pandemian vaiheet

Ensimmäiset haastattelut vuonna 2020 tehtiin enimmäkseen optimistisessa ilmapiirissä. Kevään koronapaniikki oli hellittänyt ja monen olo oli toiveikas. Yrittäjät olivat saaneet kolhuja, mutta niistä toipuminen oli jo käynnissä ja tulevaisuus täynnä mahdollisuuksia. Useimmille pandemian vaikutukset olivat vähäpätöisiä: työskentely toimittola tai kahviloissa ei onnistunut, lapset melusivat etätapaamisten aikana, töistä oli vaikea irrottautua kotona eikä päässyt matkustamaan ulkomaille. Haastatellut kuitenkin korostivat, että nämä ongelmat olivat pieniä verrattuna yrittäjiin, joiden koko toimeentulo oli uhattuna. Samalla pandemian ensimmäisen aallon laannuttua moni pääsi ylöpeänä sanomaan, että jatkossa yrittäjä selviää ilman kukaan tukia. Vaikka tukisummat eivät usein vastanneet menetyksiä, oli tärkeintä siirtyä eteenpäin eikä jäädä suremaan vanhoja.

Toisten haastattelujen käynnistyttyä kesällä 2021 tunnelma oli toinen. Haastattelukierros toteutettiin tilanteessa, jossa pandemia oli kestänyt jo yli vuoden. Erot yrittäjien välillä olivat korostuneet: toiset olivat tottuneet jatkuviin muutoksiin, kunhan saivat lapset kouluun tai päivähoidon, kotiinsa etätyöpisteen ja sopivasti asiakkaita. Toisilla taas uudet pandemia-aallot repivät arkea, pelko omasta terveydestä veti mielen matalaksi ja liiketoiminta oli jatkuvasti vaarassa romahtaa. Etenkin ravintola-alalla voimat loppuivat monelta vuoden 2020 syksyn toisen aallon myötä:

Tällä kaikella on ollut valtava vaikutus yritykseeni. Asiakkaita on 75 prosenttia vähemmän ja liikevaihto on laskenut alle puoleen. Rajoitusten takia meidän pitää sulkea paikka aiemmin mutta kulut juoksevat kuten ennenkin. Minun pitää maksaa kaikesta mutta en voi nostaa palkkaa enkä saa mistään muualtakaan rahaa. Teen pelkästään tappiota. (Amir, ravintola-ala)

Aiempi into uusien ideoiden kehittelyyn ja liiketoiminnan laajentamiseen jäi taka-alalle, ja monet kertoivat selviytyvänsä odottamalla lamaan-tuneina parempia aikoja. Kaiken aikaa epätoivon seassa oli kuitenkin myös mukana yrittäjille tyypillinen joustavuus ja uudistumiskyky (vrt. Kantola & Timonen 2022). Kuten Nigeriasta Suo-

meen opiskelemaan muuttanut Amadou korosti omaa vastuutaan päästäkseen ulos vaikeasta tilanteesta:

Kaikki on mennyttä. Rajoitukset pakottivat minut pois työstäni taksiyrittäjänä. Nyt olen ulosotossa ja velkojat ovat jatkuvasti kimpussani. Menetin jopa luottokorttini. Kaikki on todella huonosti. Päätin, että alan tehdä jotain muuta ja haluan oppia uusia taitoja. Minulla on sentään kaksi maisterintutkintoa, vaikka eläin itseni taksiyrittäjänä. (Amadou, taksiyrittäjä)

Seuraavassa kuvaamme lyhyesti tutkimuksen tulokset siten, että vastaamme seuraaviin kahteen tutkimuskysymykseen, joilla kuvaamme maahanmuuttaneiden yrittäjien kokemusta pandemiassa:

- 1) Miten tieto pandemiaan liittyneistä rahoituksesta ja tukitoimista tavoitti yrittäjät?
- 2) Miten pandemiaan liittyneet tuet toimivat yrittäjien näkökulmasta?

Miten tieto pandemiaan liittyneistä rahoituksesta ja tukitoimista tavoitti yrittäjät?

Kun yrittäjät kertoivat kokemuksistaan, niissä päällimmäisenä tuntui korona-ajan herättämä epävarmuus ja tiedon hajanaisuus. He kertoivat, kuinka viestintä pandemiasta on samalla sekä valtavan laaja-alaista että sirpaleista. Sanomalehdet, televisio ja radio olivat säilyttäneet asemansa tärkeinä tiedotuskanavina, mutta myös sosiaalisella medialla oli erittäin tärkeä asema. Vaikka kanavia oli paljon, virallisten tahojen viestintä koettiin usein sekavana ja ristiriitaisena. Koronaa koskevat rajoitukset eivät aina vastanneet omaa kokemusta taudin etenemisestä. Yhteiskunta sulkeutui ja avautui ennalta arvaamattomilla tavoilla ja tieto rajoituksista tuli niin viime hetkellä, että yritystoiminnan avaamiseen tai rajoittamiseen oli mahdotonta varautua. Omaa ravintolaa pyörittävä José kuvaa:

Joskus alussa tuntui, että miksi pitää odottaa viikko, että saadaan jostain asiasta päätös. Eikö voida päättää jo huomenna? Mutta ymmärrän kyllä, että siellä on monta ihmistä joukkueessa ja on varmasti vaikea keksiä paras ratkaisu. Ei heillä helppoa ole ollut. (José, ravintola-ala)

Suomessa pandemiaan liittyvistä asioista tiedotetaan monikielisesti eri kanavilla. Monelle oli silti jäänyt käsitys, että tiedotus oli pinnallista, huutiloiden tehtyä eikä aina huomioonnut kulttuurista kontekstia. Esimerkiksi venäjänkielinen Yle saa kritiikkiä:

Venäjänkielistä Yleä pitäisi kehittää monella tavalla. Uutisten kääntäminen on valtavan hidasta ja parin kappaaleen juttuun menee vähintään puoli päivää. Käännöksissä on myös usein virheitä, ne on kirjoitettu jotenkin oudolla venäjällä ja niissä on joskus kielioppivirheitä. Ja valitettavan usein jutuissa on asiavirheitä. Käymme näitä juttuja läpi usein kavereideni kanssa Telegram-ryhmässä. (Oleg, IT-alan yrittäjä)

Koska virallisia kanavia oli vaikea seurata, tieto päätöksistä tuli lähinnä epämuodollisia reittejä. Kirjanpitäjät olivat monille tärkeä tiedon lähde. Apua tarvittiin, koska virallisten ohjeiden tulkinta oli hankalaa ja leimautuminen sääntöjä rikkovaksi maahanmuuttajaksi herätti huolta ja kiukua. Myös yrittäjien omat verkostot olivat tärkeitä ja tarjosivat tukea vaikeassa tilanteessa:

Pelkkä mahdollisuus viettää aikaa ryhmässä, jossa jaetaan kokemus pandemiasta, luo ympärille tukiverkoston, eikä olo ole enää yksinäinen. Kaikki muutkin joutuvat käymään läpi tämän. (Fatima, tekstiilialan yrittäjä)

Mä kaivan tietoa vaikka mistä, mutta huomasin monesti, että monille ihmisille se on vaikeaa: he eksyvät erilaisiin tukimuotoihin. Lisäksi mulla on kirjanpitäjä, ja juttelin vähän hänen kanssaan. Hän sanoi, että on auttanut todella paljon noissa asioissa, koska hän osaa hankkia tietoa niistä. (Olga, tulkkki)

Myös sosiaalinen media oli monille tärkeä tiedonsaannissa. Viranomaisten linjaukset käännettiin omissa some-ryhmissä vapaaehtoisvoimin. Suuri osa kokikin, että omat sosiaalisen median verkostot välittivät viestejä tehokkaimmin:

Tietoa viranomaisilta omalla kielelläni ei mun mielestä tarvita, koska meillä ulkomaalaisilla viestit kulkee koko ajan Facebookin kautta myös omalla kielellä. On muutama ryhmä, joka auttaa siinä. (Aram, monialayrittäjä)

Esimerkiksi Facebookin Yrittäjät- tai Naisyrittäjät-ryhmissä törmää siihen, että ihmiset kysyy toisiltaan, että mitä tämä mediassa mainittu asia tarkoittaa konkreettisesti meille. Ja ihmiset alkavat tulkita toisilleen, mitä mikäkin tarkoittaa ja mitä vaikutuksia sillä on meille. (Elena, räätäli)

Seuraan tiedotusta enimmäkseen arabiaksi, luen arabiankielistä [vapaaehtoisvoimin toimivaa] ryhmää joka aamu. Ryhmän pitäjät kääntävät kaikkien virallisten medioiden, kuten Helsingin Sanomien ja Iltsanomien, pääuutisten otsikot arabiaksi. Heti kun huomaan jotain mielenkiintoista, katsomme sen yhdessä [suomenkielisen] vaimoni kanssa läpi suomeksi ja arabiaksi. (Omar, entisöijä)

Samalla pelkkä kieli ei aina ratkaissut. Ei riitä, että viestintä suunnataan kieliryhmittäin, vaan eri kieliryhmien sisälläkin on suuria eroja koulutustasossa, kielitaidossa ja suomalaisen yhteiskunnan tuntemuksessa. Sama asia voi olla toiselle it-

sestäänselvä, kun taas toiselle täysin vieras, kuten huonekaluja entisöivä Omar kuvaa:

Lähipiirissä on tuttuja, jotka kyselevät koko ajan, että mitä voisi nyt tehdä, mistä voi saada tukea, onko tulos- mitään. Eli he ovat ihan hukassa eivätkä tiedä mis- tään mitään. (Omar, entisöijä)

Joissakin suurissa kielissä kuten arabiassa on myös useita rekistereitä ja variantteja, joita kaikki eivät ymmärrä ja silloinkin epämuodollinen ver- taistuki on tärkeää:

Arabia on tosi syvälinen kieli. Jos haluat välittää tie- toa sillä tietyille ihmisille, sinun täytyy hallita heidän kielensä. Jos käytät todella virallista kieltä, se ei kelpaa heille. Ymmärtääkseen [Suomessa tiedotuksessa käytettyä] klassista arabiaa täytyy olla koulutettu. Viestinnäs- sä käytettiin todella vaikeaa kieltä, jota vähemmän kou- lutetut eivät ymmärrä. Ei riitä, että lauseet käännetään suoraan, vaan pitää ottaa myös kulttuuri niiden takana huomioon. (Omar, entisöijä)

Myös tieto tukimuodoista ja niiden hakemises- ta tavoitti yrittäjät hyvin eri tavoin. Ongelman oli viestinnän sirpaleisuus ja ongelmat teknologian kanssa. Esimerkiksi Amir, jolla on oma ravintola, ei osannut hakea kaikkia tukia:

Olen Suomen Yrittäjien jäsen ja saan sieltä tietoa. Sitä saa helpoiten heidän Facebook-sivunsa kautta. Tunnen olevani hyvin perillä, mutta nyt kun kysyt tukimu- doista, huomaan, että tiedän vain valtion tarjoamasta yritystuesta. En hakenut työttömille tarkoitettuja tukia, koska kyseessä on kuitenkin vain tilapäiset rajoitukset. (Amir, ravintolayrittäjä, kesällä 2021)

IT-alalla yrittäjänä toimiva Oleg taas koki on- gelmana sen, että tietoa ei löytynyt mistään kes- kitetysti, vaan se oli hajautettuna eri viranomais- ten sivuille:

Tieto ei ole saatavilla samasta paikasta, vaan on sirotel- tu eri nettisivuille. Kela.fi, businessfinland.fi, vero.fi ja muille nettisivuille. Tietoa piti itse etsiä ja kerätä eri pai- koista. Epäselvää ja epäkäytännöllistä. Jos yhdessä pai- kassa olisi heti kerrottu, että alle vuoden vanhat yrityk- set eivät voi saada tukia, en olisi hukannut aikaani. Toi- saalta tämä ei ollut mikään valtavan paha juttu – tuhla- sin suunnilleen yhden illan päikkäillessäni näitä ja sitten luovutin. (Oleg, IT-alan yrittäjä)

Joillekin hakemusten jättämien oli vaikeaa tek- niikan vuoksi eivätkä voimat riittäneet ongelmien selättämiseen. Näin esimerkiksi lemmikkihottelilla pitävä Irina koki, ettei saanut apua:

Emme saaneet tiedostoja ladattua ja ilmeisesti myöhäs- tyimme hakemuksen kanssa. Meille on kerrottu, että voimme edelleen hakea tukea, mutta olemme jääneet vain istumaan ja odottamaan. Olemme pyytäneet kaik- kialta apua, mutta emme ole saaneet sitä. (Irina, lem- mikkihottelilyrittäjä)

Miten pandemiaan liittyneet tuet toimivat yrittäjien näkökulmasta?

Konkreettisen tiedonsaannin lisäksi korona koet- teli monilla myös suhdetta yhteiskuntaan. Pää- sääntöisesti haastatellut yrittäjät arvostivat suo- malaista yhteiskuntaa, valtiota ja asiantuntija- organisaatioita, ja erityisesti Suomessa arvostettiin avoimuutta ja korruption vähäisyyttä (Tuominen 2022). Luottamus valtioon pysyi suurena myös pandemian keskellä, vaikka monen toimeentulo oli vakavasti uhattuna. Valtion uskottiin tekevän parhaansa tuntemattoman uhan edessä, vaikka päätöksiä saatettiin kritisoida jälkikäteen. Etenkin vuonna 2020 Suomen tilanne esitettiin poikkeuk- sellisen hyvänä muihin maihin verrattuna:

Voin ylpeänä sanoa, että koronapandemian tässä vai- heessa olen todella tyytyväinen, että olen Suomessa. Kun kuulee uutisia mistä tahansa muualta, ei voi kuin olla tyytyväinen, että on juuri nyt Suomessa. (Amadou, taksiryrittäjä)

En analysoi valtion roolia tässä tilanteessa kuten tutki- jat tekevät. Olen aivan tavallinen ihminen, yhtä mieltä valtion toimista ja tunnen oloni turvalliseksi. (Ludmi- la, kielenopettaja)

Toisaalta käytännön toimista ei oltu aina yhtä mieltä. Monista yrittäjistä tuntui, että säännöt oli laadittu mielivaltaisesti: rakennustyömaat ja kou- lut pysyivät auki, vaikka niistä lähti liikkeelle run- saasti tartuntaketjuja, mutta liikuntapaikat ja ra- vintolat joutuivat sulkemaan ovensa. Kuten ravin- tolaa pyörittävä Prasad kuvaa:

THL puhuu toista, ministerit ja pääministeri puhuu toista, aluehallintovirasto puhuu toista. Hallitus sanoo, että kuntosalit pitää laittaa kiinni, AVI sanoo, että 10 hengen tilaisuuksia voi pitää, eli ei saleja kiinni. Mikä tää homma on? Valtio ja viranomaiset eivät pysty toimi- maan keskenään. He eivät pysty järjestämään tiedotusti- laisuutta, josta yrittäjä ja työntekijä saavat tarvitseman- sa tiedon. Me emme tiedä, milloin kutsumme työntekijät takaisin töihin. Tarvitaan sellaiset ohjeet, että ta- vallisetkin ihmiset ymmärtää. (Prasad, ravintolayrittäjä)

Myös vaikeaselkoinen byrokratia turhautti. Kampaamoja pyörittävä Silvia tuskaantui hake- muksia täyittäessään:

Pitäisi kiinnittää huomiota kaikenlaisiin lisäselvityksiin, joita pyydetään tukea hakiessa. Eikö voisi riittää, et- tä katsottaisiin muutos liikevaihdossa? Miksi pitää olla mukana kaikkia muita selvityksiä? Itse olen kuitenkin ollut kärsivällinen ja toimittanut jokaisen selvityksen. (...) Jos tämä tuki on tarkoitettu yrittäjille, miksi heitä vaaditaan kertomaan hakemuksissa asioista, jotka eivät liity koko tukeen? (Silvia, kampaamoyrittäjä)

Tukimahdollisuuksien seuraaminen kulutti runsaasti aikaa ja energiaa. Jos tietoa ei saanut ajoissa, hakemuksen kanssa saattoi tulla kiire ja hakuaika ehti päättyä. Pahimmillaan epäselvyydet johtivat tukijärjestelmän vinoumiin ja väärinkäytöksiin. Erityisesti suomea heikosti osaavien yrittäjien täytyi palkata osaa täyttämään vaikeaselkoista hakemusta. Kuten räätälinä töitä tekevä Elena kuvaa:

Yhtäkkiä on tullut esiin kymmenittäin yrityksiä, jotka ovat luvanneet laatia yrittäjille oikeanlaisia hakemuksia, jotka takaavat tuen saamisen. Miksi järjestelmän pitää olla niin hankalasti tehty, että tarvitaan joku välittäjä, joka osaa kirjoittaa hakemuksen oikein sanoin? (Elena, räätäli)

Osan yrittäjistä pandemia lamautti kokonaan. Tilannetta kuvaa hyvin erään yrittäjän luonnehdinta olostaan pitkään kestäneen paineen alla: ”En saa mitään tukia. En myöskään osaa tukea enää itseäni.” Tämä voimattomuus lisääntyi selvästi koronan pitkittyessä.

Tuet tuntuivat myös menevän välillä väärille tahoille. Tutkimukseen osallistui lähinnä pienyrittäjiä, ja heidän aiempi kokemuksensa yritystuista rajoittui lähinnä starttirahaan. Moni ei sopinut lainkaan eri tukimuodoille asetettuihin kategorioihin – tämä teki hakuprosessista epäoikeudenmukaisen ja luotaantyöntävän oloisen. Tuki saatettiin evätä, koska yritystä ei pidetty kannattavana tai koska kyseessä oli yksinyrittäjä. Eräs yrittäjä vertasi leikkisästi uusien koronavarianttien aaltoja tukien ja rajoitusten aaltoihin. Hän kertoi joutuvansa seuraamaan kaikkia näitä yhtä aikaa ja sopeuttamaan liiketoimintaansa jatkuvasti: jos rajoitukset äkillisesti höllentyvät ja asiakasmäärät kasvavat, aiempia tappioita ei välttämättä enää korvata.

Etenkin vuonna 2020 myönnetty Business Finlandin kehitystuki vaikutti monista sekavalta ja jo valmiiksi menestyville yrittäjille suunnatulta. Tukea ei myönnetty akuuttiin hätään, vaan se piti suunnata liiketoiminnan kehittämiseen. Suoraviivaisen liiketoiminnan parissa toimivalle Elenalle oli monien muiden tavoin vaikea ymmärtää, mitä ohjeistus piti sisällään ja kuka todella tarvitsi tukea:

Tukia ruvettiin jakamaan sinne tänne, ehkä vähän ajattele mattomasti. Aika isoja summia – 100 000 euroa jollekin bloggarille. Onhan se vähän kyseenalaista. Rahan takana pitää olla jotain arvoa. (...) Ravintola- ja hotelliala jätettiin täysin ilman tukia. Siellä kaikenlaisiin kuluihin menee joka päivä todella merkittäviä summia. Missä se terve järki on? Kuka punnitsee näitä? Bloggari voi kirjoittaa omia tekstejä ilman mitään kustannuksia. Se tarvitsee vain tietokoneen ja jonkun tuolin pefan alle. (Elena, räätäli)

Yrittäjät suhtautuivat Elenan tavoin yhteiskunnan tukiin useimmiten tiukasti: kaikenlainen tukien väärinkäyttö tuomittiin jyrkästi. Yhteiskunnan tuen katsottiin myös kuuluvan yrittäjälle vain erityisen hankalassa tilanteessa, jossa yrittämistä on rajoitettu valtion toimesta. Esimerkiksi ravintola-alalla rajoitukset vaihtelivat supistetusta aukioaloajoista täyssulkuun, jonka aikana yritystoiminta oli mahdotonta. Tässä tilanteessa tukea sai ottaa vastaan, koska tulot olivat muuten nollassa:

Jos en pysty rajoitusten takia tekemään sataprosenttisesti liiketoimintaani, osuus, jonka valtio estää, pitää tulla tukena. Nyt ei ole mahdollista käyttää ravintolan sisätulaa, vaan tehdä pelkkää take-awayta, siksi on oikein saada siitä korvaus. Minä pyydän tukea vain silloin kuin sitä tarvitaan ihan oikeasti. (José, ravintola-ala)

Moraali oli kuitenkin tukipolitiikan suhteen ehdoton. Yrittäjälle tuli korvata vain rajoitusten aiheuttamat ansionmenetykset, ei tukea muuten kannattamattomia yrityksiä, kuten Ludmila ajattelee:

Avunpyynnöt pitäisi tehdä vain hyvästä syystä. Esimerkiksi omat tuloni eivät pudonneet eikä minulla ole siksi moraalista oikeutta pyytää tukea ja käyttää näin tilannetta hyväkseni. Tämän vuoksi en ole edes tutustunut tukiin. (Ludmila, kielenopettaja)

Jotkut kyllä myös epäilivät, että tukien myönnessä on takana myös muita syitä kuin korona: valtiolla on huomattu, että tietyt yritykset kaatuvat joka tapauksessa ja päätetty, että niitä ei kannata tukea.

Jos joku yritys on ollut pitkään miinuksella eikä tehnyt lainkaan tulosta, niin niiden kohdalla pitää kyllä miettiä, mitä kannattaa tehdä. Mutta sellaiset, jotka ovat tuoneet paljon rahaa yhteiskunnalle verotuloina, niin kyllä niitä pitää tukea siihen asti kuin valtio rajoittaa toimintaa. (Prasad, ravintola-ala)

Jos tukia ei ollut saatavilla, eikä yritystoiminta tuottanut tarpeeksi, jäi jäljelle turvautuminen työmarkkinatukeen, joka ulotettiin pandemia-aikana myös yrittäjille. Maahanmuuttajayrittäjien parissa työmarkkinatukeen suhtauduttiin kuitenkin nihkeästi: sitä pidettiin viimeisenä mahdollisuutena tilanteessa, jossa tulot ovat loppu ja mitään muuta apua ei ole saatavilla. Ylpeys itsellisyydestä yrittäjänä oli uhattuna, ja suurin osa kertoi vastaanottavansa tukea vain äärimmäisessä hädässä:

Kela tarjosi apua 500–600 euroa kuussa, mutta kiitin heitä, että ei tarvi, pystyn kyllä elättämään itseni. Mutta yrityksen puolesta tämä aika on ollut tosi huono. Kaksi yritystäni, kuljetusyritys ja rakennusyritys ovat menneet konkurssiin. (Aram, monialayrittäjä)

En ole sellainen ihminen, joka on valtion tukien varassa ja jota muiden pitää auttaa. Minun on vaikeaa ottaa yhteyttä Kelaan, koska en vain ole sellainen ihminen. En ole koskaan hakenut Kelasta rahaa. (Sofia, IT-alan yrittäjä)

Koronatilanteessa hävetti hakea tukea. Mun vaimo vähän pakotti mua, mutta kyllä mua vähän hävetti. Opettelen vieläkin pääsemään tunteesta eroon. (Carlos, hieroja)

Yrittäjien suhdetta yhteiskuntaan värittikin selvästi yrittäjille tyypillinen pärjäämisen eetos, jossa yhteiskunnan tukien varaan heittäytyminen koetaan epäonnistumiseksi (vrt. Kantola & Timonen 2022; Kantola & Kuusela 2019). Niinpä moni koki myös Kelan lomakkeiden täyttämisen nöyryyttävänä ja kritisoi, että apua oli vaikeaa saada muulla kielellä kuin suomeksi. Toisilla moraalinen jyrkkyys kääntyi puheissa myös mustaksi huumoriksi. Tukien hakeminen saattoi viedä mukanaan ja tehdä yrittäjän niistä riippuvaiseksi:

Kuule, mä en seuraa näitä tukijuttuja, koska ne ei ole mun mielestä oikein. En odota mistään mitään, enkä sen takia seuraa niitä. Paitsi nyt mulle ilmoitettiin, että voin hakea tukea pari tonnia. Sain sen ja kohta varmaan tulee toinen kierros. Sitten olenkin jo käsi ojossa ja sanon, että onpa hyvä tuki [nauraa]. (Filip, auto-koulunopettaja)

Oli myös yrittäjiä, joilla tulot loppuivat niin, että tukea oli haettava. Jos tuki koettiin välttämättömänä ja oikeudenmukaisena, siitä oltiin kiitollisia ja se vahvisti kokemusta itsestä kansalaisena maassa, jossa yrittäjät otettiin huomioon ja resurssit pyrittiin jakamaan viisaasti:

Se oli oikeastaan hyvin merkittävä kokemus ja olisi hyvä tuoda jotenkin esille paremmin, että valtio tuki edes vähän yrittäjiä. Ollaan kyllä kiitollisia. Se myös kannattaa, koska tämä väki on sitkeää ja sisukasta ja yrittää kovasti eteenpäin, mutta ehkä kokee sisuksissaan, että heitä ei huomioida riittävästi. (Olga, kääntäjä ja tulkki)

Johtopäätökset

Maahanmuuttajayrittäjät ovat tärkeä mutta vähän tutkittu ryhmä. Koronapandemian eri vaiheet ovat vaikuttaneet heihin hyvin erilaisilla tavoilla, mutta tutkimuksessa nousi esiin heidän jakamiaan käsityksiä suomalaisesta yhteiskunnasta, yrittäjyydestä sekä viestinnästä ja rajoituksista poikkeusajana. Tutkimuksen tärkeimmät huomiot voidaan tiivistää seuraavasti:

- 1) Tieto koronapandemian edellyttämistä toimista ei saavuttanut maahanmuuttajataustaisia yrittäjiä erityisen hyvin. Monet kokivat virallisen tiedon sirpaleisena ja joutuivat turvautumaan vertaisapuun.
- 2) Tiedotuksessa pandemiasta ja tuista yrittäjille on tärkeää huomioida epämuodollisten verkostojen ja viestintäkanavien rooli, sillä ne välittävät, täydentävät ja täsmentävät tietoa virallisista lähteistä.
- 3) Sosiaalinen media ryhmineen oli usein nopeampi tiedon välittäjä kuin suuret mediat.
- 4) Tieto eri tukimuodoista ei levinnyt maahanmuuttajille selkeästi ja tehokkaasti. Moni koki, että tietoa oli vaikeaa saada, kustannus- ja kehittämistuet olivat epäselviä ja tuen hakeminen oli vaikeaa ja byrokraattista, niin että osa joutui turvautumaan konsultteihin ja osa luovutti kokonaan.
- 5) Maahanmuuttajayrittäjillä on vakaa luottamus suomalaiseen yhteiskunnan toimivuuteen ja valtioon, mutta samalla monet suhtautuvat hyvin tiukasti tukien väärinkäyttöön. He korostavat vastuullisuutta yritystukien jakamisessa: tuet pitää suunnata vain niitä todella tarvitseville ja avun pitää olla tarkasti suhteessa liiketoiminnan rajoituksiin.
- 6) Uudistus, jossa yrittäjät saivat poikkeuksellisesti hakea työmarkkinatukea, ei avautunut monille yrittäjille moraalisesti hyväksyttävänä toimenä. Työmarkkinatuki koettiin usein viimeiseksi vaihtoehdoksi, jota pidettiin nöyryyttävänä ja häpeällisenä.

Kaiken kaikkiaan koronapandemia paljasti, että monet maahan muuttaneet yrittäjät elävät katvealueella, jonne yhteiskunnan tieto ei leviä tehokkaasti. Jatkossa viestinnässä tulisi panostaa selkeyteen ja tiedon jakamisessa voisi käyttää apuna sosiaalista mediaa, sosiaalisia verkostoja tai muita välittäjiä, jotka kohtaavat ja tavoittavat yrittäjiä heidän omassa elinpiirissään.

KIRJALLISUUS

- Bloigu, Katja (2014) Yrittäjänä Suomessa. Maahanmuuttajataustaisten yrittäjien kokemuksia. Magma-studier 2014: 1.
- Buchholz, Hans (1988) Gastarbeiters in Germany. An overview. New Zealand Journal of Geography 86 (1), 7–14.
- Fornaro, Paolo (2018) Immigrant entrepreneurship in Finland. ETLA Raportit – Reports 83. Helsinki.
- Ilmakunnas, Seija & Stenbacka, Rune & Martikainen, Minna & Puhakka, Mikko & Salonen, Hannu & Reinikainen, Rasmus (2021) Yritystutkien tutkimusjaoston raportti 2021. Työ- ja elinkeinoministeriö julkaisuja 2021: 25. Helsinki.
- Joronen, Tuula (2012) Maahanmuuttajien yrittäjyys Suomessa. Tutkimuksia 2012:2. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Junnilainen, Lotta (2021) Sosiaaliturvajärjestelmä ei tue kulttuurialan itsensätyöllistäjiä. Yhteiskuntapolitiikka 86 (4), 431–437.
- Juntunen, Marko (2020) Matkalla islamilaisessa Suomessa. Helsinki: Vastapaino.
- Kantola, Anu & Kuusela, Hanna (2019) Wealth elite moralities: Wealthy entrepreneurs' moral boundaries. Sociology 53 (2), 368–384.
- Kantola, Anu & Timonen, Joonas (2022) Luovan tuhon sankarit: yrittäjät itsensä varassa. Teoksessa Anu Kantola & Sanna Aaltonen & Lotta Haikkola & Lotta Junnilainen & Eeva Luhtakallio & Pauliina Patana & Joonas Timonen & Pekka Tuominen: Kahdeksan kuplan Suomi. Helsinki: Gaudeamus, 115–139.
- Kutilainen, Alekski & Nokso-Koivisto, Oskari & Toivanen, Otto (2021) Koronakriisin aikaisten yritystutkien arviointi. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2021:16. Helsinki.
- Maliranta, Mika & Nurmi, Satu (2019) Maahanmuuttajataustaiset, paikalliset ja globaalit yritykset Suomen työpaikka- ja tuotantorakenteiden muutoksessa. ETLA Raportit – Reports 91. Helsinki.
- Sutela, Hanna & Pärnänen, Anna (2018) Yrittäjät Suomessa 2017. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tuominen, Pekka (2022) Maahanmuuttajayrittäjän mielenmaisema. Teoksessa Anu Kantola & Sanna Aaltonen & Lotta Haikkola & Lotta Junnilainen & Eeva Luhtakallio & Pauliina Patana & Joonas Timonen & Pekka Tuominen: Kahdeksan kuplan Suomi, Helsinki: Gaudeamus, 140–170.
- Vertovec, Steven (2007) Super-diversity and its implications. Ethnic and Racial Studies, 30 (6), 1024–1054.

TIIVISTELMÄ

Pekka Tuominen & Anu Kantola: Miten tieto ja tuki tavoittivat maahanmuuttajayrittäjät koronapandemian aikana?

Koronaviruksen aiheuttama pandemia on koetellut maahanmuuttajayrittäjiä eri tavoilla: yritystoiminta vaikeutui ja siihen kohdistui viranomaisten rajoitustoimia, mutta yrityksille suunnattiin myös erilaisia tukitoimia. Vaikka ryhmä on taustoiltaan erittäin moninainen, sitä yhdistävät monet jaetut arvot ja huolenaiheet. Katsauksessa arvioimme koronapandemian aikana tehdyn haastattelututkimuksen perusteella sitä, miten pandemiatoimia koskeva tieto ja yhteiskunnan tukitoimet tavoittivat maahanmuuttajataustaiset yrittäjät. Yrittäjiä on maahanmuuttajissa noin saman verran kuin muissa suomalaisissa, mutta heidän määränsä kasvaa kiihtyvän muuttoliikkeen myötä. Yrittäjyys onkin yksi tärkeä tekijä maahanmuuttajien työllistymisessä ja kotoutumisessa, joka voi toimia porttina myös muuhun työelämään. Analyysissa tarkastelemme erityisesti heidän kokemuksiaan pandemian aikana, mutta emme esitä, että kuvaisimme yhtenäistä ryhmää.

KIRJOITTAJAT

Tuominen, Pekka, VTT, tutkijatohtori, Helsingin yliopisto (pekka.tuominen[at]helsinki.fi)
Kantola, Anu, professori, Helsingin yliopisto (anu.kantola[at]helsinki.fi)

Maahanmuuttajayrittäjien kohdalla tärkeimmiksi kysymyksiksi koronapandemian aikana nousivat tiedon sirpaleisuus, vertaisavun ja epämuodollisten viestintäkanavien keskeinen rooli, tukimuotojen vaikeaselkaisuus, ankara moraalitukien väärinkäytösten suhteen sekä vakaa luottamus suomalaiseen yhteiskuntaan. Maahanmuuttaneiden yrittäjien haastatteluita tehtiin koronapandemian aikana yhteensä 37. Tutkimukseen otettiin yhteensä 24 yrittäjää. Haastatteluita tehtiin pandemian kahdessa vaiheessa: kesällä 2020 ja kesällä 2021. Tarkoituksena ei ole piirtää tarkkarajaista kuvaa liiketoiminnan haasteista pandemian eri vaiheissa tai kartoittaa eri viestintävälineiden ja tukimuotojen osuutta, vaan keskittyä niihin liittyviin kokemuksiin ja mielikuviin. Katsaus perustuu jaettuuihin näkemyksiin mutta tavoitteena on myös vangita poikkeusajan ristiriitaisuus ja epävarmuus. Syvähaastatteluihin perustuva tutkimus tuo esiin jaettuja käsityksiä viestinnästä ja rajoituksista, mutta myös laajemmin suomalaisesta yhteiskunnasta ja yrittäjyydestä poikkeusaikana.